

30
ANYS

quaderns

EL DIÀLEG DE LA VIDA QUOTIDIANA

El testimoni de Teresa Losada

EL DIÀLEG DE LA VIDA QUOTIDIANA
EL TESTIMONI DE TERESA LOSADA

Javier Alonso

1. INTRODUCCIÓ	3
2. LLARGA FORMACIÓ ACADÈMICA I APRENENTATGE A PARTIR DE LA REALITAT	6
3. TEMPS, PATIMENT, PACIÈNCIA: INTERPEL·LACIONS DE L'ENCONTRE	11
4. EL REpte DEL DIÀLEG: FORMES, CONDICIONS I ACTITUDS	14
5. LES DONES IMMIGRANTS: ENTRE LA TRADICIÓ I L'EMANCIPACIÓ	18
6. QUAN LA MISSIÓ JA NO ÉS CONVERTIR L'ALTRE	21
7. QUI ÉS L'ALTRE? LA POR DEL DESCONEGUT	24
ARTICLES I PONÈNCIES DE TERESA LOSADA CONSULTATS	30
NOTES	31

Javier Alonso, treballa en polítiques migratòries a la Generalitat de Catalunya. Va ser voluntari a *Bayt al-Thaqafa* entre els anys 1987 i 1991. Coordina el grup de migracions de Cristianisme i Justícia - Fundació Migra-studium.

Amb la col·laboració de:

Generalitat de Catalunya
Departament de Benestar Social i Família
Secretaria de Família

Edita Cristianisme i Justícia, Roger de Llúria, 13 - 08010 Barcelona
Tel. 93 317 23 38 - Fax: 93 317 10 94 - info@fespinal.com - www.cristianismeijusticia.net
Imprimeix: Edicions Rondas S.L. - Dipòsit Legal: B-4.235-2012 - ISBN: 978-84-9730-291-3
ISSN: 2014-6495 - ISSN (ed. virtual): 2014-6574 - Juny 2012
Dibuix de la portada: Roger Torres - Imprès en paper i cartolina ecològics

La Fundació Lluís Espinal li comunica que les vostres dades estan registrades a un fitxer de nom BDGACIJ, titularitat de la Fundació Lluís Espinal. Només es fan servir per a la gestió del servei que us oferim i per mantenir-vos informat de les nostres activitats. Podeu exercir els drets d'accés, rectificació, cancel·lació i oposició dirigint-vos per escrit a c/ Roger de Llúria 13, 08010 Barcelona.

1. INTRODUCCIÓ

Els ulls no brillen, parlen.

EMMANUEL LÉVINAS

La integració no ha de ser pensada de forma definitiva, inalterable i amb respostes predeterminades a les múltiples situacions canviants de la societat d'avui, perquè «la societat no és una pàgina ja escrita, en la qual les lleis, les tradicions, els costums i els valors culturals ja estiguin prefixats per endavant, de manera que no hi ha cap altra possibilitat que adaptar-se a ells. Tampoc no és una pàgina “en blanc” en la qual tot estigui per escriure. Més aviat és una pàgina que s'està escrivint, en la qual tots, immigrants i autòctons, deixen les seves senyes d'identitat». En endavant ja res no serà igual: costums i tradicions, llengua i religió, valors i comportaments, en una paraula, la cultura es veurà contrastada amb altres formes de vida com a expressions d'altres tantes cultures que reclamen espais o àmbits de manifestació. L'uniforme i homogeni ha deixat pas al complex, el plural i el mestís. Davant d'aquests canvis, ara es fa més imprescindible que mai “aprendre a existir”, no ja només “aprendre a conviure” per a mantenir-se drets. «El futur s'encamina cap a una *societat integrada* en la qual tothom gaudeixi dels mateixos drets i dels mateixos deures, sigui quin sigui el lloc de naixement, l'ètnia, la cultura o la religió, és a dir, una ciutadania diferenciada i intercultural. Sense integració de tots no hi ha ciutadania. «I la integració de tots s'ha de fer no a la “nostra” societat i a la “nostra” cultura, sinó a una societat diferent que està per construir-se, que s'enriquirà amb les aportacions d'altres cultures, que evitaran l'estancament i el col·lapse de la cultura dominant de la societat d'acollida; si no fos així, ja no parlàrem d'integració, sinó d'assimilació larvada de totes les formes culturals en la cultura dominant de la societat receptora».¹

Aquesta entrevista pretén ser un reconeixement al treball d'una de les dones pioneres en l'acollida d'immigrants musulmans a Espanya, un treball que no hauria estat possible sense la col·labo-

ració de les seves germanes de comunitat. Aquesta acollida s'ha fet en gran part visible a través de la fundació *Bayt al-Thaqafa*². L'activitat d'aquesta fundació gira al voltant de dos centres, al

carrer de la Princesa de Barcelona i al carrer de Jaén de Sant Vicenç dels Horts (Barcelona). A part, gestiona tretze pisos d'acollida per a persones adultes o joves en situació de precarietat o d'irregularitat.³ La fundació, doncs, centra tota la seva activitat en espais de trobada o acollida entre milers d'usuaris estrangers i centenars de voluntaris i professionals, molts d'ells també d'origen estranger. Va ser fundada ja el 1977 i ha estat un referent i inspiració per a la resta de centres d'acollida creats des d'aleshores a Espanya.

La trajectòria i l'experiència de Teresa Losada la va dur a ser nomenada consultora del Pontifici Consell per al Diàleg Interreligiós, concretament per a les relacions amb els musulmans.

La seva història comença el 1974, quan ella i dues religioses més de la Congregació de Franciscanes Missioneres de Maria van prendre la decisió de viure a prop dels immigrants musulmans. Temps abans, el director del col·legi Sagrat Cor de Jesús, del carrer de Casp de Barcelona, havia dit al traductor de l'Alcorà al català, Mikel de Epalza,⁴ aleshores jesuïta: «Cal fer alguna cosa pels nord-africans».

Teresa Losada ens explica: «Vaig conèixer Epalza a la universitat; feia la tesi sobre l'escriptor mallorquí del segle XIV, fra Anselm Turmeda (1971). Em va dir que jo era la persona adequada per a ocupar-me dels africans, que al col·legi li estaven inflant el cap *així* amb aquest tema. Epalza marxava a Tunísia en aquell moment. Es deia que aleshores ja hi havia a Catalunya milers de magrebins, que treballaven obrint rases, cons-

truïnt autopistes... I jo vaig recollir les seves paraules».

Si el *carisma* de la congregació implicava l'evangelització —la humanització que ens ensenya Jesús—, la posada en pràctica d'aquest deure de congregació les va impulsar a crear la institució d'acollida *Bayt al-Thaqafa*, i, sense preveure-ho, les va portar també a confrontar idees i identitats. Els va suscitar unes vivències i unes opinions que he tractat de recollir aquí, a manera de síntesi i en forma de pinzellades. Estic convençut que l'experiència de Teresa i les seves companyes, així com la dels milers d'immigrants i centenars de professionals i voluntaris de *Bayt al-Thaqafa* en aquests trenta-set anys, ha de ser explicada i transmesa, perquè serà d'extrema utilitat en el futur. Un futur en què la transició demogràfica, la globalització i la crisi de les formes tradicionals de les religions requeriran de tots nosaltres nous intents, noves apostes, noves confiança, noves i determinades formes de treballar. I això, partint del que ja sabem i de les nostres fidelitats. El futur de la nostra convivència col·lectiva requereix la renovació d'algunes d'aquestes línies de treball, que avui sentim com a parcialment caducades.

Per fer l'entrevista vaig llegir vuit textos, entre articles i ponències,⁵ escrits per Teresa Losada. N'hi ha bastants més. Ocasionalment, algunes de les frases que utilitzo com a preguntes o respostes, en tot o en part, són literals d'aquests textos. D'altra banda, he tractat de reflectir part de l'atmosfera real en la qual conversem: rialles, expressions de dubte, gestos, interrupcions per beure o menjar alguna cosa. La meua

lectura es va orientar a detectar línies argumentals que després guiaran les converses, enregistrades els dies 6 d'agost, 7 d'octubre i 9 de novembre de 2011. No he pautat gaire el text per evitar que les lectores i els lectors només n'extreguin receptes. Desitjo que el que quedi siguin conviccions i relats de vida que impulsin algun lector a adoptar amb determinació noves formes de relacionar-se amb persones que semblen molt diferents de nosaltres. Si segueixen aquest camí, descobriran –amb paciència, temps i sofriment– una identitat que ens unifica. D'això depèn un futur en pau i cordial, en el qual seguirà havent-hi conflictes, que es resoldran, però, sense perjudici.

En l'entrevista hi treuen el nas altres temes, com ara els drets de la dona, la perspectiva sociopolítica de la immi-

gració, l'islamisme o la teologia del pluralisme religiós. No he cregut necessari orientar la nostra conversa per aquests viarans, perquè n'hi ha ja altres testimonis i una literatura abundant, i perquè penso que no faria justícia a l'entrevistada si la presentés com a crítica, teòloga o erudita.

En canvi, crec que en la conversa llisquen respostes vàlides per a situacions humanes molt diverses. Teresa Losada dóna testimoni de la seva vida, una vida que no és només la seva, ja que la comparteix i la codecideix diàriament amb les seves germanes de comunitat, i és per això que també figuren en aquesta entrevista. Totes elles ens mostren una vida plena d'espiritualitat i compromís que, més enllà de la relació amb els immigrants, pot ser inspiradora per a moltes altres situacions vitals.

2. LLARGA FORMACIÓ ACADÈMICA I APRENENTATGE A PARTIR DE LA REALITAT

«Qualsevol que agafi la Bíblia, el que hi descobreix no són especulacions sobre l'ésser de Déu extretes de la metafísica, sinó relats de l'esdevenir extrets de la història. I és en aquests relats, sempre vinculats a la conducta, al comportament humà, on descobrim Déu i on podem trobar la representació del Transcendent. Té raó Bernhard Welte quan ens fa notar que a la revelació bíblica no li interessa “el que és” Déu, sinó el que succeeix quan (i on) actua Déu.»⁶

En els teus textos figuren reiteradament diverses paraules per a anomenar el mateix: *encontre*, *proximitat*, *espai d'empatia*, *intercanvi*, *eixamplar l'espai de la botiga*, *hospitalitat*, *acollida*, *comensalia*. Per a mi, o almenys això és el que vaig aprendre treballant a *Bayt al-Thaqafa*, hi ha dues formes d'aproximar-se als altres, que són com les vostres senyes d'identitat. La primera, una aproximació feta de lectures, d'estudi, de pensament, i la segona, a partir de contactes concrets amb la gent, en la vida quotidiana. Tu mateixa vas estudiar a la

Universitat de Barcelona i vas ser professora de llengua i literatura àrab. També vas estudiar a la Sorbona i al *Pontificio Istituto di Studi Arabi de Roma*. En els teus articles i ponències hi ha una profusió de referències a grans autors del diàleg interreligiós,⁷ sense deixar d'utilitzar també, de tant en tant, arguments oficials o d'alt nivell formal: citacions del Concili Vaticà II, comunicats dels bisbes, dels congressos islamocristians de Còrdova o paraules de tal papa o de tal altre. I, evidentment, en els teus escrits, també, i sobretot, hi ha

moltes citacions bíbliques. Però tota aquesta formació no t'ha allunyat de la realitat.

No es pot crear la proximitat amb l'altre només des de la teoria, sinó des de la vida quotidiana. Per a mi, l'experiència de Déu emergeix en les persones i en els esdeveniments.

Sí, però tu, a més, tens un ampli coneixement teòric sobre la immigració. I, específicament, un coneixement del món àrab i islàmic.

D'alguns autors et preguntes: d'on els ve això del diàleg? Són persones que han viatjat, han anat a aquests països i han vist que «ells són com nosaltres». Des del Déu encarnat, que està en cada persona, tota religió és verdadera. Es va dir en el Concili: «L'Església catòlica no rebutja res del que en aquestes religions hi ha de sant i verdader. Considera amb sincer respecte les maneres d'obrar i de viure, els preceptes i doctrines que, per més que discrepin en molt del que ella professa i ensenya, no poques vegades reflecteixen una espurna d'aquella Veritat que il·lumina tots els homes».⁸ Molta gent ha fet una veritable experiència d'aquesta «Veritat que il·lumina tots els homes», així com de l'acció de l'Esperit sobre totes les persones, que bufa com vol. Abans es deia: «Fora de l'Església no hi ha salvació»... Però el que és evident és que no n'hi ha prou només amb el que una ha llegit en els llibres. Allò llegit ha d'anar amb la praxi.

Però amb això no s'ha de donar la impressió que l'estudi no és important. Totes dues coses van juntes...

Sí, però les coses s'han de viure. És més forta l'experiència que tu tens que la teoria. Si teoritzes no pots fer el pas, el fas amb l'experiència. Quan jo escolto o llegeixo què diu un senyor, immediatament recorro a la meua experiència concreta per donar-li la raó o per contradir-lo. No es pot separar mai el que anomeno la bastida de la teoria de la pràctica, perquè, si no, ens quedem sense fonaments. Teoria i pràctica s'han de conjugar.

De la llista d'autors, destacaries algun musulmà o alguna dona?

Els homes són els autors de la major part de les publicacions, però això no vol pas dir que no hi hagi dones que hi estiguin interessades. Hi ha molts grups interreligiosos animats per dones que tanmateix no han arribat a publicar la seva reflexió. Yaratullah Monturiol i el seu marit, Abdelmunin Aya, són potser una excepció en l'àmbit espanyol. La teologia interreligiosa no està encara gaire desenvolupada a l'islam.⁹ Malgrat tot, sí que hi ha molts testimonis orals d'aquestes persones que viuen entre nosaltres i que són veritables tractats interreligiosos. L'experiència d'aquestes persones amaga una saviesa que potser no es troba en els llibres.

I el teu doctorat?

Un doctorat dona molts fonaments. Aprofundeixes, t'endinses. Quan feia el doctorat, al matí donava classes a la universitat i a la tarda estava al Consell Superior d'Investigacions Científiques; feia les dues coses. No estava amb la immigració.

[La Teresa agafa un exemplar de la seva tesi doctoral]. Mira la meua tesi,¹⁰

tracta sobre la poesia aljamiada¹¹: escriptura romanç en caràcters àrabs. Escrivien un versicle de l'Alcorà en àrab i, a sota, en aljamiat. Vaig estar quatre anys per a fer la tesi i va ser molt útil.

I fixa't quins insults en aquestes poesies burletes [rialles], en les quals el poeta retreu als cristians els maltractaments als musulmans:

*Cuerbo maldito español
pestífero cancerbero
qu'estàs con las tres cabezas
a la puerta del infierno.*

I un cop fora d'Espanya se celebra el fet de poder pregar a un únic Déu:

*Ynmenso Dios que nos abéys
librado
de la erética ley de los cristianos
y a la divina ley encaminado
de vuestros atributos soberanos,
confesamos, Señor; lo que os es
dado
ques la Unidad que niegan los
paganos.*

Com a persona amb ganes de ser missionera, no et vas dir alguna vegada: per què estic malgastant tants anys en l'estudi?

No, en aquells temps no. Em semblava important quedar-me a la universitat. Però després, en arribar aquí la primera immigració marroquina, em vaig dir: «Què faig jo a la universitat amb tota aquesta gent que està aquí al costat?» I vam venir a Sant Vicenç dels Horts. Per què aquí? Al principi vam intentar connectar amb gent de Barcelona, però era un ambient masculí molt tancat. Jo sabia que hi havia una colònia de famí-

lies marroquines que treballaven a *Fundiciones Miguel Ros*, i vam entrar en contacte amb elles. Al principi hi vam anar tres: l'Antonia Río sempre, des del principi; l'Aurora Lagartos, que va haver de marxar a cuidar la seva mare, i a qui va substituir l'Ana Lavinia, i jo. Sempre tres. Al matí, durant deu anys, fregàvem en una fàbrica, i a la tarda ens dedicàvem a visites i classes per a adults i nens. Més tard va venir la meua germana, l'Ana Losada.¹²

¿No us mantenía, la congregació?

Ens havíem de guanyar la vida d'alguna manera, la congregació no havia de mantenir-nos per res, tot i que sempre vam tenir tot el suport necessari. Però volíem viure de forma conseqüent amb la nostra opció de vida, havíem de ser autònomes. A partir de les visites i les classes als marroquins, la gent ens deia: «Quina pèrdua de temps! Com és que esteu amb aquesta gent, que no es converteix ni res?» No ho entenien. Però la nostra congregació, pel fet de ser missioneres, sempre havia tingut moltíssim contacte amb l'islam.

Quina és la missió específica que defineix la vostra congregació, la que us diferencia de les altres?

Sempre és l'evangelització, però en el sentit que una pugui o bé proclamar la Paraula a tort i a dret, com demana sant Pau, o bé viure donant testimoni... Als països islàmics nosaltres ja teníem la tradició d'evangelitzar pel testimoni: tu, amb amicitat, amb encontre, amb tot...

Com ara Charles de Foucauld a Algèria?

Sí, i com les Germanetes de Jesús. I abans com Francesc d'Assís.¹³ Són testimonis que ens diuen que tots som germans. No cal predicar; simplement viure. És la vida, és la vida.

Encontre, acollida, amistat, tracte diari; tot això deriva en una manera de treballar.

Des de fa més de trenta anys compartim la vida amb aquests germans musulmans, la qual cosa ens ha donat l'oportunitat de sentir i palpar nombrosos valors humans i religiosos transmesos a través de la participació en festes, naixements, batejos, bodes, malalties, dols, sopars del Ramadà, comiats de persones que partien en pelegrinatge a la Meca, la posterior rebuda, situacions d'explotació, problemes de regularització de papers, d'habitatge, d'allotjament, petició d'oracions; quantes vegades he sentit: «Resa per mi, per la meua família», i «tu fes el mateix per mi», els responc.

A partir d'aquí, et dius: aquesta acollida, què és? En realitat, què és el cristianisme? És el Déu encarnat. No és només que Déu es va humanitzar, es va fer home, sinó que en cada home hi ha Déu; cada home és un rostre diferent de Déu, i cada home porta un missatge diferent d'ell. No s'ha de monopolitzar, dir que només la nostra religió és...

El Vaticà et va nomenar consultora del Pontifici Consell per al Diàleg Interreligiós, concretament per a les relacions amb els musulmans. Malgrat les iniciatives oficials, vas trobar reticències a la teva forma d'apropar-te als musulmans?

Els processos i els camins són sempre lents, molt lents, i depenen de les persones. Després del Vaticà II es va crear la Comissió de Relacions Interconfessionals; després, el Pontifici Consell per al Diàleg Interreligiós, i a dins, el Pontifici Consell per al Diàleg amb l'islam. La Declaració *Nostra Aetate* (1965) es refereix també a l'islam: «L'Església mira també amb estima els musulmans». És el primer cop que anomenen les persones: «[el Concili] exhorta *tothom*¹⁴ que, oblidant el passat, procurin i promoguin conjuntament la justícia social, els béns morals, la pau i la llibertat per a tots els homes...»¹⁵

On ha quedat tot això tan bonic? No és amb documents, sinó amb catequesi com l'Església s'ha d'aproximar. Cal una tasca pedagògica suplementària. Però, què passa? Són processos lents i amb retrocessos, un anar cap endavant i cap enrere. Els documents del Concili han quedat tots un pèl anquilosats. El Vaticà, que és un Estat!, té relacions diplomàtiques amb tots els països àrabs, amb totes les religions. Però pensa en la mentalitat de la gent gran. Imagina't que se'ls comencés a dir que totes les religions són vàlides! Crearia molta confusió, perquè l'Església no ha preparat la gent a assumir una cosa així; no ha fet catequesi de tot això. Però no ens val això que la gent no ho pot arribat a entendre. No, la gent ho copsa perfectament; ho puc dir pels centenars de xerrades que he donat; però no s'ha fet una mentalització. Ara ens trobem en un *impasse*. Pensem com i què se'ns ha ensenyat. Moltes coses se'ns han ensenyat malament; jo he hagut de depurar-les. Joan Pau II va ser un profeta en això

quan va convocar a Assís els líders religiosos del món per pregar i dialogar. I el papa actual, quan va visitar la mes-

quita Blava d'Istanbul el 2006 i va parlar de la fe en el Déu únic. Així és com es dialoga.

3. TEMPS, PATIMENT, PACIÈNCIA: INTERPEL·LACIONS DE L'ENCONTRE

«En l'encontre no hi ha itineraris previs. Tan important com la meta és el punt de partida. És una exigència evangèlica i, per tant, no hi podem posar fronteres ni límits. És un procés obert perquè participem d'un misteri insondable i la nostra fe ens repta a anar més enllà de les fronteres. Potser començarem a ser verdaderament cristians quan fem deu passes, tot i que l'altre només en faci una. Dialogar, conviure, donar sense la certesa d'esperar reciprocitat manifesta la gratuïtat més gran a què ens invita la nostra fe. Una de les resistències més tenaces de l'opció cristiana és la suposició que no hi ha reciprocitat. De tota manera, la reciprocitat positiva no està en el punt de partida, sinó en el terme d'un camí de gratuïtat, ja que amb l'amor no es negocia, no es compra ni es ven, s'ofereix gratuïtament. L'encontre és una actitud interior, una manera de ser, "ja que els dics del nostre cor han cedit".»¹⁶

La paciència és importantíssima, oi?

Qualsevol canvi és un procés, i és lentíssim: si en l'àmbit personal fer un sol pas espiritual ens pot durar tota una vida, de la mateixa manera un pas cultural, un pas de tota una comunitat, pot ser a escala d'unes quantes generacions...

Saps?, sant Pere diu: «La paciència de nostre Senyor us dona l'oportunitat de salvar-vos» (2Pe 3,15). Fixa't que en tots els canvis ens hi impliquem nosal-

tres i les nostres circumstàncies. Jo, per exemple, podria ser una integrista terrible si no tingués l'ocasió de trobar-me amb aquestes persones. Perquè t'assen-tes en una teoria i... Són els altres els que ens obren, perquè en els altres hi ha Déu, sempre. Però, és clar, els canvis, els canvis són molt lents, necessiten molt de treball. Un canvi de xip no ve només de fora: ve de fora, però cal un treball interior perquè es pugui produir. Els processos són tots molt lents.

Aquests processos, com els heu viscut, amb impaciència, amb inquietud...?

Moltíssima. Jo, quants cops he trucat l'Emilio Galindo¹⁷ i li he preguntat: «l'islam, és religió revelada?»! Li ho he preguntat amb molta inquietud. Tot això et crea patiment. Per què? Perquè et treu les seguretats, perquè has de trencar amb moltes coses. I entres en una situació nova, en un terreny en el qual no trepitges terra ferma. Et dius: Déu anirà consolidant. A mi m'enforteixen molt les paraules de Jesús: «Encara tinc moltes coses per dir-vos, però ara us serien una càrrega massa pesada. Quan vingui l'Esperit de la veritat, us conduirà cap a la veritat sencera» (Jn 16,12-13). No podem carregar tant... Si ho penses, tampoc no hi ha tanta gent que cregui en el diàleg interreligiós, perquè, és clar, en qualsevol terreny, quan has de deixar algunes coses perquè n'entrin unes altres, això implica patiment: pel dubte, per l'angoixa...

Angoixa, patiment, dubte... que vos altres heu viscut? Vau tenir «nits fosques»?

És clar, tothom hi passa! Mentre vivim aquí hi ha molta foscor, caminem a les palpentes. No cremis etapes! Es processos! No es pot no integrar, no assimilar. No hi ha Pasqua sense Èxode. No trobaràs una Pentecosta que ens transformi sense processos. Quan parlem de fe, d'amor, això requereix un treball en la persona. No rebutgis mai les situacions de patiment. Quan algú pateix, «cal no fer mudances». El patiment forma part de la realitat, no hi ha ningú que se n'escapi. Així, progressivament, l'ànima es va purificant, i gràcies a això

madurem. Arriba un moment que la incertesa es torna certa.

!?

Per què? Perquè arriba un moment que t'inunda la certesa que Déu ens ha creat a tots iguals i ens estima a tots. A vegades ens han explicat teològicament que Déu és lliure i que pot fer el que vulgui, que pot triar alguns perquè siguin portadors de la veritat als altres. Això no! Déu és per a tothom i per a tothom igual. Hi ha camins diferents... Un camí és millor que un altre? Per a cadascú el seu camí és el millor, perquè és aquell en què ha viscut la fe i s'ha refermat. És *aquest* camí, però no vol dir que exclougui els altres; són camins inclusius. En realitat Déu estima la diferència, ens ha creat a tots diferents; no ha creat un rostre igual a un altre, ha creat països diferents, ha creat... Déu és el diferent per antonomàsia; en aquesta diferència també està la seva igualtat, oi?

No és per confrontacions que arribem, sinó per conviccions; i el cristianisme, que és la religió de la praxi de l'amor a l'altre, no té res a veure amb normes o dogmes: «Vaig tenir gana i em vas donar menjar». Serem jutjats per l'ètica que practiquem. «El que rep un nen com aquest en el meu nom, em rep a mi». Coneixem Déu mitjançant Jesús, que es va fer carn; Déu és humanització, està dins de cada un. És el més potent: Déu es buida, es fa humà. Cada ésser humà està travessat pel misteri i la universalitat de Déu; és igual la religió que practiqui i que sigui qui sigui. Estem travessats d'eternitat. És eternitat cada hora. El que vivim aquí és eternitat, que viurem també *allà*. Ens fiquem

en espiritualitats, en normes, i, malgrat tot, el cor de la qüestió és aquest.

Parles també d'un nou «temps fron-tissa» quan et refereixes a les menta-litats.¹⁸

Potser estem acabant l'època histò-rica i entrant en l'època còsmica, eh? De Déu venim i a Déu anem. Per això té tanta importància el diàleg entre reli-gions. No estem en una època de canvi, sinó en un canvi d'època; però el nou encara s'ha de dibuixar i no es veu clar. Tot i que, fixa't, la crisi de vocacions, la crisi de la vida religiosa, tot això donarà una altra cosa nova. Com es dibuixarà el futur? Jo crec que tot serà molt més... més... barrejat, serà una vida més com-promesa. Mira les esglésies buides, al-hora que els moviments socials. Hi hau-rà pocs capellans... Ha de venir una regeneració de coses, això és evident. Però posa't tu en una institució forta, en una jerarquia, i assumeix que cal fer canvis! Es diu que tot el canvi de l'Església fa cinc-cents o sis-cents anys que es va generant, no és d'ara, eh?

A l'Institut Europeu de la Mediterrà-nia vaig sentir una vegada un islamò-leg musulmà. Afirmava que el diàleg entre religions és més viable si amb-dues parts són practicants de la seva pròpia religió. Per dir-ho en altres pa-raules, és més fàcil entendre's entre un "bon musulmà" i un "bon cristià". Tu mateixa has escrit que el diàleg és

un caminar en el qual el punt de par-tida de cada un dels interlocutors és «romandre fidel a la seva identitat». És difícil que un ateu o un agnòstic de cultura judeocristiana facin aquesta aproximació amb un musulmà prac-ticant. Ha de ser més senzill des de la fe respectiva, que és el que tenim en comú.

És clar, no es tracta de dissoldre el sucre en el cafè. El diàleg entre religions és la recerca de diàleg entre creients; quan no ho són, només dialoguen les cultures. Entre místics no hi ha cap pro-blema, es troben en tot. El diàleg ha de ser com un pont i els dos pilars han de ser fermes. Però fixa't què deia sant Pau: «Ai de mi si no anunciés l'Evan-geli» (1Co 9,16). O sigui, en el diàleg és tan important que la veritat de l'altre en-tri en mi com que la meua veritat entri en l'altre. Per què? Sant Pau diu que és com un empelt que es fon en un arbre. Això és molt bonic. La Veritat (que és Déu) ens ha d'obrir i ens ha d'omplir a tots, i no ens ha de tancar en les nostres pròpies seguretats. Cal reconèixer-ho: quants budistes han ensenyat a pregar a cristians, i quants budistes aprecien *el nostre* Jesús que s'encarna, tot i que no comptin amb ell. Dialogant fem sempre Déu més gran i la humanitat més sàvia. A mi, Déu se'm va fer més gran.

Escolta, Javi, no vols un got de llet o alguna altra cosa?

4. EL REPTE DEL DIÀLEG: FORMES, CONDICIONS I ACTITUDS

«La convivència fa estavellar definitivament l'estretor de mires i l'egoisme domèstic per a obrir-nos a un espai humà on habitar juntament amb els altres. [...] Anhelem ser amb els altres alguna cosa més que illes, tendir ponts entre les diferents sensibilitats, condicions, hàbits, ideologies i religions, perquè el que de veritat ens uneix no és altra cosa que l'afecte i el reconeixement.

El procés migratori es troba avui a la vora d'un penya-segat i requereix seguir ja des d'ara unes altres rutes per a convertir aquest present en el germen d'una altra història. Rere cada immigrant hi ha somnis i il·lusions; amb ells viatgen cultures, civilitzacions i religions que amplien les oportunitats vitals de tots. Avançant en la convivència ens adonarem que som com els icebergs, que tenen tres quartes parts de la seva densitat vital sota l'aigua. Hi ha molt a descobrir, cal obrir uns altres ulls per a veure el que no es veu, i unes altres orelles per a escoltar unes altres melodies.¹⁹

[Per la casa de l'Antonia Río, la Teresa Losada, l'Ana Losada i l'Ana Lavinia entra i surt gent constantment, de totes les edats.]

Dius que hi ha diversos nivells de diàleg: el de la vida, el de les obres, el de la justícia, l'intel·lectual o teològic, el de les experiències espirituals, el diàleg de la participació...

El diàleg de la vida és el de les relacions quotidianes, de l'encontre, al qual tots tenim accés. Allà hi ha Déu. Aquest és el diàleg que transforma. Fixa't que curiós: un exiliat a França, el senyor Jáuregui, de tant en tant ens enviava per a la biblioteca de la Fundació vint o trenta llibres molt bons sobre el món islàmic. Li va sobrevenir un càncer de pulmó i ens va escriure informant-nos

que ens llegava tota la seva biblioteca, quatre-cents volums. Però s'ha mort abans del previst. Per cert, abans d'ahir vam anar a buscar els llibres a Montpeller.²⁰ En la seva última carta ens deia que li agradaria que poséssim una placa a la biblioteca que digués: «Donatiu del Dr. Jáuregui Adell, espanyol, catòlic practicant, que va estimar l'islam a través dels musulmans». Per això repetixo que és important redescobrir l'islam a partir d'allò que la seva gent ens revela.

Tu insisteixes en profecia i denúncia com a conseqüència del diàleg. A què et refereixes? És com una altra derivada del diàleg?

Què és la profecia? Veure allò que els altres no veuen; tenir uns ulls nous per a veure què vol dir la immigració, què vol dir el diàleg de religions, què ens està dient Déu amb tot això...

Ajudar-los a fer papers, o *advocacy* (incidència política), és denúncia?

La denúncia és la protesta; és respondre a algú: «Això que dius que ens estan prenent les beques no és cert; perquè hi ha un únic món i en aquest món tots tenim els mateixos drets a tot».

Mira què diu la nostra veïna Juana. Té seixanta-vuit anys. Ara que es parla tant de la memòria històrica, em diu: «Teresa, quan jo veig un marroquí que truca a la vostra porta, em recorda la meua vida. Vaig arribar de Jaén dalt d'un Pegaso que ens va costar tres mil cinc-cents pessetes, tres mil per al camió i cinc-cents per a menjar la primera setmana. Vivíem tots en una única habitació; ens vam casar a Montjuïc. I

mira ara quina casa tan bonica! Fixa't ara que bé que visc!»

La casa de la Juana és la d'aquí al costat, amb l'hort tan ben cuidat?

[La casa de la Juana és contigua a la de l'Ana, l'Antonia, l'Ana i la Teresa.]

Sí. M'explicava: «A aquests els pot passar com a mi, vénen a progressar...». Quan sents: «Ai, que ens envaeixen, que ens enviaren en pasteres com a ells!», jo sempre els dic que així es fan còmplices dels prejudicis de la societat. Cal denunciar expressions com aquestes. Cal dir: «No ens prendran res, el món és per a tothom, i tots tenim dret a viure.» Hem de ser profetes en aquesta denúncia! [Dóna cops a la taula.] Els immigrants ens conviden a prendre consciència d'un pla de Déu trencat, i de la necessitat d'estendre nous llaços per a recrear la fraternitat humana. La casa comuna i la taula compartida com a projectes del Regne, que manifesten la màxima fraternitat i, alhora, revelen les pitjors exclusions.

...Antonia, vine si et plau. És per a preguntar-te una cosa.

(Antonia Río, AR) Vinc, vinc.

(Teresa Losada, TL) Antonia, tu has patit en el diàleg entre religions? T'has dit: «he de deixar la meua identitat?»

(AR) Haver patit, no; ha suposat molts interrogants seriosos. Es perden seguretats, però es guanyen certes.

(TL) «Interrogants» significa patiment...

(AR) Interrogants seriosos sí. Però es va fent camí... Sembla que sigui d'un dia per l'altre, però no. Ho vaig aprendre amb la gent, el contacte amb

la gent. A nosaltres ens deien que allò d'estimar els enemics era propi i genuí només de la nostra religió. Jo em deia: «Fixa't quina meravella, la nostra religió». Però, és clar, estant amb la gent t'adones que ells tenen el mateix. Tot i que l'important és que ho has conegut a través de la gent il·letrada. També ells afirmen l'amor als enemics.

Es pot dir que el cristianisme és la religió de l'amor, l'islam de la fe i el judaisme de l'esperança?²¹

(TL) Això que ells es caracteritzen per tal cosa o tal altra, no; jo crec que no. La d'ells és tan d'amor com la nostra. Perquè és Déu en cada home, Déu humanitzat.

(Ana Losada, AL) T'explicaré una cosa que ens va passar: va morir una dona jove al centre. Aleshores vam fer allà una pregària per ella. Ens vam ajuntar tots, ells van fer la seva oració, nosaltres la nostra; van portar dàtils, figues, pans. Al final una dona il·letrada se m'apropa i em diu: «Mira, Ana, en l'única cosa en què ens diferenciem és en la llengua. Déu és el mateix i únic per a tothom».

(TL) Que l'única diferència és la llengua! [rialles]. Déu és el mateix, l'única diferència és la llengua. Alfabet, no! Il·letrada, però plena de saviesa.

Parlem més de la denúncia, de la dificultat de parlar... M'explicaves sobre l'experiència de la relació amb els altres que pateixen perquè viuen una situació d'injustícia; experiència que condueix amb certa naturalitat a la denúncia.

(TL) Arriscar-te és el primer. Et pot fer equivocar, però cal arriscar-se. Des d'una convicció profunda, creus també que cal seguir endavant. Davant tantes coses que passen, la gent, molt sovint, està adormida. La vida de tots els profetes de l'Antic Testament i, sobretot, la de Jesús, era un estil de vida que duia a la denúncia: contra els sacerdots, contra la religió, contra els que el rodejaven i no seguien el que ell creia, que era seguir verdaderament Déu. Què ens diu Jesús? Que ens estimem els uns als altres, no els *uns* als *uns*. Quanta gent cristiana no ho entén! Estem en la moral, però no en la praxi.

El fet de denunciar, incomoda?

(TL) Causa en l'altre desconcert. Bé, causar desconcert ja estaria bé. És una sensació de: «A mi de què m'estàs parlant?» I sí que incomoda, és clar; però és la dignitat humana, i a l'altre potser també pot ser que no li agradi gens el que dius. També el violenta.

[La Teresa busca, en una caixa on guarda cartes, una que no troba. Es tractava d'un anònim amb insults, amb el remitent «Plaça de la Inquisició, número 1492». També rep correus electrònics amb presentacions ofensives amb l'islam; amenaces —«prepara't»—, etc.]

Em pregunto d'on ve la força per a viure aquestes coses, per a suportar la incomprensió, per a transformar-se un mateix... La força ve de la fe, però també de la vida en comunitat? Vosaltres viviu en comunitat des de fa més de trenta anys, tota una vida! ¿És fonamental, això: celebrar la paraula, pregar, estar juntes, anar a tot arreu juntes...?

(TL) És clar que és important: «On n'hi ha dos o tres de reunits en el meu nom, jo sóc allí enmig d'ells», deia Jesús. Però també la força ha de venir de cada un, la força està en l'Esperit. Tu mateix potser no tens comunitat, però tens algú amb qui parlar; tu busques, tu

et confrontes. Un creu en la confrontació, en el diàleg, en la interacció.

Javi, m'agrada aquesta entrevista! Ara vindrà Pascual Piles²² i celebrarem l'Eucaristia. Et quedaràs a sopar amb nosaltres. Avui toca la Transfiguració de Jesús.

5. LES DONES IMMIGRANTS: ENTRE LA TRADICIÓ I L'EMANCIPACIÓ

«Les dones s'integren més fàcilment en la societat i són sensibles a la modernització, però quan es tracta d'una situació conflictiva que afecta els seus valors culturals, gairebé totes opten pels tradicionals.»²³

Segur que sou un pou de confidències de dones immigrants.

(AR) Javi, jo me'n recordo..., ¿com podria no haver gravat aquelles paraules...? Una dona va avortar. Era un gran secret, no ho sabia ningú. A mi m'ho va dir uns mesos després i al final ho va explicar a la seva mare. Quan ella em va dir el que li havia respost la seva mare... ni el més cristià de tots els cristians no ho hauria formulat millor!

Què va dir?

(TL) Me'n recordo perfectament: «Mira, tu sembra; el qui fa créixer és Déu», com dient: «no dubtis que tindràs el necessari per al teu fill». Com és possible que una vida...! I a més, utilitzant el llenguatge simbòlic de les llavors

dient: «S'ha de sembrar!» El cristià més cristià del món no hauria emprat paraules millors: «No tenies necessitat d'haver avortat; ¿no t'hauria ajudat, Déu?»

Suposo que podeu dir moltes coses de la dona marroquina, com a immigrant i com a musulmana.

Aquí tenim una visió simplificada de les dones immigrants musulmanes. Pensem que o són empleades de la llar, submises i il·letrades o, per contra, dones occidentalitzades, modernes i emancipades. Però a tots els països del Magrib hi ha camperoles, nòmades, ciutadanes, lletrades, professionals... A partir dels anys noranta les que emigren soles no són de les classes socials més baixes, tenen un nivell de formació d'uns quants

anys i trenquen amb la tradicional submissió de la dona musulmana. Però totes elles, aquí, fan una vida que demostra una doble voluntat: d'autoafirmació i d'obertura a la diferència. Estan lacerades entre dos desitjos contradictoris: el de ser elles mateixes i el de ser-ho en una nova societat. Perquè la identitat és alhora permanència i canvi... o trencament!

Com si durant un temps haguessin de viure dues vides?

La majoria de dones en arribar aquí han de reinventar la vida diària, aprendre la llengua, habitar-se a nous costums, adaptar-se a una nova distribució del temps. Què canviar? Què conservar? La resposta ve més tard. La vida comunitària de la família extensa, la que deien al Marroc, es va substituint per un "cara a cara", marit i muller.

I?

Totes han d'elaborar el dol, en el trànsit cap a la integració. Necessiten un espai per a poder elaborar aquest dol i poder començar amb més estabilitat emocional una nova vida. Cal afavorir l'equilibri psicològic per a evitar la insatisfacció personal que la pot dur a situacions familiars conflictives. Arran del contacte amb la societat d'acollida es revoltent contra la poligàmia i l'agressió física. Les més grans són les guardianes de la tradició i l'estabilitat, i volen millorar el seu estatus, però es resisteixen als canvis si els vénen imposats.

L'enllaç entre identitat i integració depèn, en part, del fet que la societat d'acollida vulgui estendre ponts o posar obstacles. Tota política d'integració ha

de garantir igualtat d'oportunitats, fomentant la participació activa de la dona en la vida i les institucions del país d'acollida.

I on queden els homes immigrants en tot aquest procés?

El cost més dolorós el paga molt sovint el pare, ja que la seva imatge de "cap" i portaveu de la llei a la família i en el grup social es redueix perquè mare i filles es posicionen per tendir a la seva emancipació personal i al retrocés progressiu de la supremacia masculina. Tot i que no sempre, molts cops això es produeix després de molt dolor, però sempre la ruptura es fa pas a pas i amb el risc calculat.

Emancipar-se passa per anar-se'n de casa, tot i que sigui sense trencar el matrimoni?

Avui en dia moltes assumeixen projectes d'activitats econòmiques independents, i tingues en compte que això significa modificar la seva perspectiva inicial, que era només el servei domèstic i, com a filles, esposes i mares que són, "treballar", a més, en la família. El pas del treball assalariat al treball independent els dona un sentit de progrés, d'assentament, de recerca de nous horitzons. Aquests projectes tenen èxit si la dona i l'home complementen les seves capacitats. Com que els negocis familiars són intermitents i flexibles, els immigrants s'alliberen de la idea d'associar el treball a la fatiga.

De "mestressa de casa a emprenedora"?

Sí, això diem. Un altre nou filó de treball és la mediació social i cultural,

dones que, dominant la llengua d'origen i d'acollida, són formades per a serveis de proximitat. Això serveix per a fer visible el treball de dones immigrants en l'Administració pública. I també seria convenient que les joves normalitzades en el sistema escolar accedissin més a la universitat.

I de “mestressa de casa a dona sense religió”? La dona marroquina, abandona la fe que tenia?

Això no acostuma a ser habitual. Tot i que a Espanya no hi ha gairebé cap sala d'oració amb espais per a les dones, elles organitzen les seves pròpies activitats religioses en espais privats, tancats, a l'interior dels oratoris i de les cases. Les seves pràctiques religioses són molt complexes, combinen ritus canònics i populars relacionats amb el sufisme i la màgia.

I, ahora, és certa i real l'existència d'un islam europeu (“euroislam”), el qual aspira a fer compatible l'islam amb l'esperit d'Europa, més exactament amb els valors polítics de la modernitat europea: no es tracta d'una occidentalització, sinó de ser musulmà en el nostre context.

[La Teresa em mostra un text de Gema Martín Muñoz: «Símbols com la mesquita o l'Alcorà són representats com a “enemics de la dona” i no s'accepta que la mesquita i l'Alcorà pertanyen també a les dones i al seu univers mental, o que aquestes els poden incloure en la construcció de la seva identitat de manera activa i positiva. L'adhesió conscient i deliberada de moltes dones a la identitat islàmica, sense que això suposi la seva acceptació de la submissió als homes, és un tabú en les nostres societats.»]

6. QUAN LA MISSIÓ JA NO ÉS CONVERTIR L'ALTRE...

«Jesús es va identificar més amb el samarità que amb el sacerdot i el levita, més amb l'alliberament dels pobres que amb el culte del temple (Lc 10,25), més amb qui fa la voluntat de Déu que amb qui diu "Senyor, Senyor" (Mt 7,21), més amb els que donen menjar als que passen gana (Mt 25,35) que amb els que van fer miracles en el seu nom (Mt 7,22). Aquest pluralisme ens ajuda a assaborir el propi, que, de vegades, queda empolsinat amb el pas del temps i necessitem redescobrir-lo en contacte amb l'altre.»²⁴

En un dels teus articles expliques que no s'entra de qualsevol manera en la pràctica de l'hospitalitat; la condició per a acollir és haver passat per l'experiència de la indigència. Quan algú ha estat el beneficiari d'una hospitalitat immerescuda, experimenta un canvi de situació. Enumeres exemples de grans personalitats transformades per l'acollida: Louis Massignon, Charles de Foucauld, Henri Le Saux, Serge de Beaurecueil. Aquestes paraules de Massignon, islamòleg francès convertit a la fe cristiana després d'haver estat acollit per una família musulmana de Bagdad, són impactants: «L'estranger que m'ha acollit tal com sóc ha trastornat tots els meus reflexos adquirits, totes les meves pre-

caucions i el meu respecte humà. Gràcies a aquest ensorrament de valors, he trastocat la meva tranquil·litat relativa de posseïdor en misèria de pobresa.»

(TL) Antonia, si et plau, porta unes ametlles i una cervesa! [Rèiem perquè, distret i amb gana per l'hora que era, havia anat menjant trossos de pa que estaven preparats per a combregar més tard.]

Quan vas decidir deixar la universitat, algú es va enfadar...

(TL) Sí! Vernet.²⁵ Em va dir que com podia fer aquella bogeria. A un antic professor, el pare Borrmans, li va dir anys més tard que la Teresa havia perdut el cap per l'evangeli.

Això és una floreta! Quan us vau fer monges, us formaven per a “convertir”?

(TL) Aquest llenguatge de convertir... Totes les religions, avui, han de perdre el seu absolut. Totes hem de convertir-nos al Déu viu i verdader, però sense deixar cada una la seva especificitat. No s’ha competir, perquè buscar la conversió seria competir. Cal entrar en plenitud, en altres plenituds, totes condueixen a la plenitud.

Ja en temps de la nostra fundadora, Elena de Chappotin (1839-1904), estàvem al Marroc, Tunísia, Síria, el Líban... És ben clar des d’aleshores. Hi ha dues formes de *parlar* de Déu. Una és la que et citava de sant Pau: «proclama la paraula de Déu, insisteix quan és oportú i quan no ho és» (2Tm 4,2). I l’altra subjau en sant Joan: donar testimoni amb la vida, no solament amb la paraula. Jo n’estic convençuda: el testimoni es dona amb la vida.

(AR) La congregació va néixer a l’Índia, però es va estendre molt per països àrabs. I, per altres monges que s’hi havien establert abans, se sabia molt bé que no s’hi podia fer proselitisme. Calia aprendre a estar-hi d’una altra manera. Ells tenen la seva creença...

Sou de Salamanca, Burgos, Lugo... ¿Com és que a unes dones gallegues i castellanes se’ls acut entrar en una congregació evangelitzadora per definició (almenys en els orígens) i no evangelitzar ningú? Ja des de joves teníeu assumida aquesta manera de ser monges?

(AR) No, des del primer dia no, però ben aviat se n’aprèn.

(TL) Déu també et guia: «L’Esperit t’anirà dient què cal fer». Déu també et diu com t’has de situar davant l’islam.

No teníeu ganes d’anar-vos-en d’Espanya?

(AR) La idea de la nostra congregació era sortir fora, però amb el Concili això va canviar. Vam aprendre que es pot ser missionera sortint fora o quedant-se aquí.

I vosaltres, com us vau “convertir” al diàleg? De fet, es pot entendre la conversió com un canvi de confessió religiosa, però també com una transformació, una evolució d’un mateix...

(AR) Teresa, descobrir les altres religions, qui ho ha fet? Primer els missioners, que van anar allà, i van veure allò positiu de les altres religions. Van veure que a través d’elles s’arribava a Déu igual que des de la nostra fe. Nosaltres ho hem descobert des d’aquí.

(TL) Perquè vegis Déu en tots... Mira què em va dir fa anys un veí, en Mohammed Belkadar, que és il·lustrat: «Aniràs a l’infern perquè no ets musulmana». Però deu anys més tard, què em va dir? «Teresa, ni tu ni l’Ana ni l’Antonia no anireu a l’infern. Allò que et vaig dir fa temps és una *tunteria*. Tu, dona de cor blanc, aniràs al cel; l’Ana, que ha ajudat els nens, també; totes anireu al paradís».

(AR) Això, en Belkadar ho va aprendre aquí.

Jo també he sentit una profunda identificació amb alguns amics immigrants que he fet tots aquests anys.

(TL) Exactament, una identificació.

Començant per l'Ahmed Yafou, amb qui som amics íntims, però no és l'únic. Tinc una companya de treball, la Najat, marroquina, musulmana i del Prat. En una oficina de la Generalitat en la qual treballem trenta persones, ella és l'única persona amb qui puc parlar de Déu, amb qui estic en comunió per a parlar de la nostra vida de fe; amb els altres vint-i-vuit companys –tots catalans “catòlics”, més l'Abdul, un altre musulmà– no puc mai. I no em refereixo a dir a algú «jo sóc creient», i que ell o ella diguin «jo també». Realment, trobo a faltar, entre la meva gent, parlar de la vida de la fe.

(TL) No ets l'únic que experimenta el mateix.

Una bona amiga meua té quatre fills. M'explicava que el més gran, de disset anys, està sensibilitzadíssim amb l'islam, l'atrau, li interessa; se sent una mica deseparat en la nostra societat, que troba massa rica i individualista, i mira molt cap als musulmans. Des de la guerra de l'Iraq se li va accentuar la solidaritat. A la meua amiga li vaig dir que, com a pares, anessin amb compte, perquè per al seu fill viure l'islam no seria com per a vosaltres, arrelades en un barri,

amb la vostra edat i experiència, amb la vostra ferma base catòlica. Per a ell podria derivar en un procés sectari. Què n'opines de les conversions? [Tot i que sé que estic identificant incorrectament secta i conversió.]

(TL) Què li recomanes a un noi així? En primer lloc, hauria d'adquirir un bon coneixement de l'islam. Els joves no són capaços, potser, de discernir moltes coses. Segur que el seu sentiment vers l'Iraq és mogut per simpatia, per compassió. Cal discernir. Cal anar a poc a poc. Per altra banda, has de deixar un espai obert; l'Esperit de Déu és molt gran i pot conduir a altres coses; allà no ens hi hem de ficar gaire.

(JA) Hi ha conversions del cristianisme a l'islam?

(TL) Sí, i a l'inrevés: sobretot als països àrabs; el que passa és que qui deixa l'islam no pot viure a la llum del dia el seu cristianisme, perquè serà perseguit. Jo diria: cadascú en la seva fe. Hi ha conversions d'una religió a una altra, tot i que en aquest temps interreligiós les conversions són menys corrents que en altres èpoques. I l'islam tampoc no és violència, com ens presenten els mitjans. Mahoma va dur la gent d'adorar una pedra, la *Kaaba*, a adorar el Déu únic.

7. QUI ÉS L'ALTRE? LA POR DEL DESCONEGUT

«L'islam està majoritàriament format a la UE per capes socials marginades d'immigrants de diferents països. [...] L'immigrant porta la seva família i en abandonar les “anades i vingudes” canvia les seves pràctiques socials.

Els musulmans que estan a Catalunya procedeixen de diversos paisatges geogràfics. Viuen, al nostre país, l'experiència de la seva pròpia universalitat: marroquins, paquistanesos, senegalesos, egipcis... Si nosaltres percebem unes expressions religioses diferents de les que coneixiem, són també expressions noves per als mateixos musulmans. Hi ha persones que viuen la seva fe en el marc de la vida privada. Hi ha formes que són més possibles aquí que en els països d'origen, pel fet que aquí hem separat la religió de l'Estat. La manifestació de l'islam també es canalitza a través de les carnisseries *halal*, i de botigues ètniques que multipliquen la sonoritat islàmica.

Aquest islam tracta de regular les conductes diàries, regular el dia a dia, perquè l'islam és una manera de viure.»²⁶

Què vol dir “Alcorà”?

(TL) *Qur'ān* vol dir «llegir reposadament», com salmodiant.

Sempre he cregut que, respecte a l'arribada de tanta immigració, la població autòctona té dret a la prudència, fins i tot a l'ensurt; perquè el canvi és molt accelerat. A l'extrem d'aquestes actituds hi ha la xenofòbia. Des del govern,²⁷ més que jutjar moralment la població, hem d'entendre-la, com a primer pas per a combatre el problema...

(TL) Vegem. La por... Sempre es té por del desconegut. Ells també vénen amb molta prudència davant el desconegut; això és propi de l'ésser humà. Els programes públics de sensibilització, de formació, són importants. El coneixement trenca les barreres, cau tot.

Sí... el meu amic Ahmed Yafou em deia: «La intel·ligència mata el racisme».

(TL) Recordo l'època de la prestació social substitutòria; alguns nois ob-

jectors de consciència havien de fer la prestació social a *Bayt al-Thaqafa*. Al principi no volien treballar en un *lloc d'àrabs*. Però després volien seguir; més enllà de la prestació, es quedaven com a voluntaris, i deien: «Quina gent tan amable, com ens hem sentit, quina acollida!» Per tant, és importantíssim l'intercanvi. Perquè la por fa que ens corbem sobre nosaltres mateixos. Fixa't que bé estic jo aquí, asseguda: tinc la meua llengua, tinc la meua religió i tinc la meua cultura; i ara em diuen que l'altra religió val, que l'altra cultura és tan important com la meua i que l'altra llengua cal conservar-la. M'incomoda tot allò que no és uniformitat. L'intercanvi ens obre a tots. Si avui vas a parlar a cinquanta persones i resulta que una et creu, ja n'hi ha prou. Has d'explicar tot el que has viscut, sentit i experimentat. És d'una bellesa immensa saber que l'altre és com tu.

Per cert, què li va passar al senyor de la *tunteria* [Mohammed Belkadar] en aquests deu anys perquè canviés d'opinió i no us enviés a l'infern?

(TL) Ha vist com funcionem, però no tan sols nosaltres, també com funciona aquesta societat. El va canviar el temps que ha passat aquí, però sobretot la relació. Aquí se li ha mort una filla. Mohammed acaba de tornar de la Meca i tot ha sigut venir aquí, fer-me un petó al front, portar-me la benedicció de Déu i de la Meca. Ell veu que jo també accepto les benediccions. Si no hi ha experiència de verdadera acceptació, és millor que no parlem. La reflexió és: cal viure una experiència, i des d'aquesta experiència tu parles, i l'altre pot ser que

ho entengui o pot ser que no, però l'hauràs invitat a l'experiència. Sense aquesta no hi ha res.

La societat està fent el seu camí; hi ha diferències entre el primer dia i avui. Abans dèiem: «Aquesta dona marroquina no podrà entrar mai a casa d'algú d'aquí, i, en canvi, mira ara». Tot es va normalitzant.

Les dues parts han anat evolucionant.

(TL) No pensem que els tancats som només nosaltres, eh? També ells ho són. Però és natural, s'han d'agrupar per a defensar-se, per a no sentir-se assetjats; de vegades se senten ferits pels nostres costums o per la nostra forma de parlar. Tots hem de fer un procés, un camí, i en aquest apareixen conviccions profundes dels uns i dels altres: el que té convicció la pot donar a l'altre. L'altre dia molt d'hora, tres homes van trucar a la porta per felicitar-me l'*Aid El Kebir*; com que jo no puc sortir de casa aquests dies, venien ells. T'insereixen a la seva comunitat, i tu també els insereixes a ells en les teves formes i els teus costums. Som diferents, però al cap i a la fi tots caminem cap a la igualtat, cap al mateix Déu.

Quina sensació tens en llegir l'*Alcorà*?

(TL) És un llibre d'una gran bellesa, però cal estar preparat per a apropar-se a la seva lectura. És com si una persona, per introduir-se al cristianisme, comencés per l'Antic Testament; és difícil ficar-s'hi. Millor començar per llibres que t'introdueixin a l'islam.

Als seus valors, a la seva història...?

(TL) Sí, als seus valors. Mira quines coses tan boniques: «Déu està més a prop de tu que la teva pròpia jugular». Si et tallen la jugular et mors. Si t'allunyes de Déu ets un ésser vivent, però un ésser mort. «Qui mata un home mata la humanitat sencera». «Tots estem units per la corda de Déu». Són aleies, versicles de les sures de l'Alcorà. [L'última, la Teresa la llegeix del mural, en àrab, que presideix una paret del seu menjador.]

L'encontre es basa en la distinció entre nosaltres i ells o jo i tu. En aquesta entrevista parlem de nosaltres, per una banda, i dels arabomusulmans, per l'altra. Referint-me ara a *Bayt al-Thaqafa*, quina és la vostra relació amb els professionals i amb els voluntaris autòctons, que són d'aquí? L'encontre amb ells i elles, és també una experiència de Déu? La diferència no és un atribut dels estrangers únicament. Treballem pels altres, però “els altres” poden ser qualsevol.

(TL) Tu immigrant i jo autòctona, no. A mi m'agrada el que deia Lévinas: «Tornarem novament al crit adàmic, se'ns preguntarà a cada un: “On és el teu germà?” I la resposta és: “Aquí ja no hi ha un nosaltres i vosaltres, tots som irremissiblement nosaltres”».

Això vol dir que és igual l'immigrant de *Bayt al-Thaqafa* que el voluntari o el professional.

(TL) Exactament. Ja no ens podem definir com una fundació per als altres. Cal canviar “per a” per “junt amb” o “amb” o “de tots”. És un canvi que cal fer, la societat ho demana. Perquè donar

també és rebre. No solament sóc jo la que dono; rebo molt de l'altre.

Una societat en la qual no hi pugui haver participació és una societat decadent.²⁸ Però no és tan fàcil participar, no és evident, crec.

Als musulmans, els és més fàcil la Paraula de Déu?

(TL) Això ho vaig comentar a un bisbe que va estar amb nosaltres. Els marroquins, sempre parlant de Déu; i nosaltres, amb els veïns, ni una paraula [rialles].

¿És que ells creuen més en Déu, o és que nosaltres estem en un estadi espiritual diferent?

(Pascual Piles, PP) Nosaltres hem crescut amb autonomia, i ells segueixen mantenint el seu vincle de grup, d'estirp.

(TL) L'islam està més barrejat amb la política. Usar la religió en nom de la política és falsejar. Però no podem dir que la religiositat d'ells, que està més a flor de pell, almenys en la seva expressió, es degui al fet de ser d'una societat menys desenvolupada. Amb en Jordi Font, a la Fundació Vidal i Barraquer, en parlem, d'això. Van fer un estudi molt interessant sobre com afectava psicològicament tot el procés d'emigració a l'estranger.

(PP) I a què anomenem *desenvolupament*?

(TL) L'islam no ha passat ni per una modernitat ni per una postmodernitat; té dificultats per a evolucionar. En l'estudi de la Fundació Vidal i Barraquer es preguntava: «Qui ets?» a musulmans que feia més de deu anys que eren aquí, i a musulmans que en feia menys de

cinc. Ningú no deia: «Jo sóc en Mohamed». Tots responien: «Jo sóc musulmà».

Algú em va dir una vegada: «Ells, quan progressin una mica, també deixaran la religió». Jo li vaig dir que ho havia entès molt malament; venia a dir que la religió era cosa de subdesenvolupament. La secularització és una altra cosa. No és deixar la religió, sinó separar-la de certes coses.²⁹ L'altre dia vaig sentir a la ràdio González de Cardedal [teòleg]: «Dels musulmans n'hem d'aprendre coses, i la primera és que posen Déu al centre de la *ciutat*, d'on nosaltres l'hem apartat». Ells invoquen contínuament el nom de Déu, *Bismi-lah, al-Hamdu li-lah, In-xa-Al-lah*; el seu nom sona contínuament, la qual cosa ens passava abans a nosaltres.

Abans, havia entrat la petita Màriam, que va rebutjar un bombó *Mon Chéri*, ple de guinda amb licor, perquè sap que és *muslima*. El col·legi del germà de la Màriam, quan tenia sis anys, va demanar als seus pares que responguessin una enquesta sobre hàbits alimentaris, i ells van dir que no podia menjar porc perquè era... al·lèrgic [rialles].

Dèiem «gràcies a Déu», «Déu meu», «Jesús» quan algú esternudava...

(TL) Però l'important no és la invocació del nom de Déu, sinó l'experiència. En ells hi ha experiència, i en nosaltres també.

[Ja era tard. I després de sopar, Pascual Piles em va acompanyar a casa, a Barcelona, amb cotxe.]

Teresa Losada Campo (Lugo, 1943)

Llicenciada i doctora en filologia semítica, especialitat àrab-islam, per la Universitat de Barcelona. Va ser adjunta a la càtedra d'àrab i professora de llengua i literatura àrab a la Universitat de Barcelona des del 1970 fins al 1977, any en què abandona la docència universitària per dedicar-se per complet al món de la immigració arabomusulmana. Aquest mateix any participa en la creació de l'associació –avui fundació– *Bayt al-Thaqafa*. Entre els reconeixements que ha rebut destaquen: Premi extraordinari de Llicenciatura (Universitat de Barcelona, 1970); primer Premi Foc Nou-Memorial Josep Breu per l'article «Immigració marroquina a Espanya» (1994); Premi Barcelona Solidaritat atorgat per l'Ajuntament de Barcelona per la seva trajectòria personal en l'àmbit de la solidaritat (1997); consultora del Secretariat de la Comissió Episcopal de Relacions Interconfessionals (1999-2005); consultora del Pontifici Consell per al Diàleg Interreligiós (2000-2002); títol de Filla Adoptiva de Sant Vicenç dels Horts (2001); Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya (2002); membre del Consell Social del Síndic de Greuges (2005); membre de la Càtedra d'Immigració, Drets i Ciutadania de la Universitat de Girona; premi 1r de Maig a la Convivència (2006); reconeixement a la trajectòria personal en l'acte institucional de la Generalitat de Catalunya amb motiu del Dia Internacional del Migrant (2011), premi II Memorial Cassià Just de la Generalitat de Catalunya (2012) per la seva labor a favor de les persones provinents del Magrib, amb atenció especial a nens, joves i dones. Ha publicat nombrosos articles sobre la dona immigrant marroquina, la immigració musulmana a Catalunya, interculturalitat, islam, vida religiosa i diàleg interreligiós.

Per una altra banda, l'associació *Bayt al-Thaqafa* ha rebut el XIV Premi Solidaritat de l'Institut de Drets Humans de Catalunya (2000), així com el premi Joan García-Nieto de Reconeixement Cívic dins de la segona edició dels premis de Reconeixement Cultural del Consell Comarcal del Baix Llobregat (2001).

ARTICLES I PONÈNCIES DE TERESA LOSADA CONSULTATS

«Aproximación al contexto socio-cultural de la mujer inmigrante marroquí», *Els juliols*, Universitat de Barcelona, juliol 2006.

«Redescubrir el Islam», *Folletos Con Él aquí y ahora*, núm. 283, *Vida Nueva*, novembre 2007.

«Narraciones de vida religiosa comprometida con los derechos de los/as inmigrantes», *Cuadernos CONFER*, Madrid, 2008.

«El verdadero templo está dentro de cada uno de nosotros», *Atrio*, 17 d'abril 2010.

«La relación con el Islam. ¿Cómo favorecer una verdadera integración?», II Jornadas de diálogo interreligioso. Pluralidad cultural y diversidad religiosa. Retos a la vida religiosa. Confederación Española de Religiosos, 25, 26 i 27 de març 2011.

«Las migraciones como encuentro y acercamiento entre personas, culturas y religiones», Confederación Española de Religiosos, Burgos, 2009.

«La mujer inmigrante marroquí en España», ponència al *Congreso Mujeres, democracia y desarrollo en el Magreb*, Fundación Pablo Iglesias, Madrid, 23-25 de setembre de 1993.

«Del diálogo de las religiones a la responsabilidad global», conferencia en el Comité Oscar Romero, 2008

1. Teresa LOSADA, que cita a Amin Maalouf, Ortega Ruiz, Touriñán López i Escámez Sánchez. «Las migraciones como encuentro y acercamiento entre personas, culturas y religiones», Confederación Española de Religiosos, Burgos, 2009.
2. *Bayt al-Thaqafa* significa, en àrab, «casa de la cultura». El patronat de la fundació el conformen les Germanes Franciscanes Missioneres de Maria i l'Orde Hospitalari de Sant Joan de Déu. Els lectors poden trobar informació actualitzada de les seves activitats a www.bayt-al-thaqafa.org.
3. En algun cas, *Bayth al-Thaqafa* dóna cobertura jurídica a pisos que són gestionats per altres entitats.
4. Mikel de Epalza (1938-2008). Autor de l'única traducció completa al català de l'Alcorà que existeix (2001), juntament amb Josep Forcadell i Joan Perujo. Fou jesuïta (1954). Es va casar amb la catedràtica d'estudis àrabs i islàmics, Maria Jesús Rubiera Mata. Amb quatre llicenciatures (dues en filosofia, una en teologia catòlica i una altra en filologia semítica) i un doctorat en àrab medieval. Gran defensor de la cooperació euromediterrània. Especialitzat en les relacions hispanomagrebines.
5. La relació dels textos s'inclou al final. També he tingut en compte l'entrevista a Teresa Losada, inclosa en el llibre de Laia DE AHUMADA, *Monges*, Barcelona, Fragmenta Editorial, 2008, pàg. 257-265.
6. Text suggerit per Teresa Losada. Pertany a José María CASTILLO, «La humanidad de Dios», un discurs que el teòleg va pronunciar el dia 13 de maig del 2011, amb motiu del seu nomenament com a doctor *honoris causa* per la Universitat de Granada (pàg. 10 de la versió que consta en el web de *Redes Cristianas*).
7. Alguns d'aquests autors: Emmanuel Lévinas, Pere Casaldàliga, Teilhard de Chardin, Thomas Merton, Emilio Galindo, Christian de Chergé, Charles de Foucauld, Vicente Enrique y Tarancón, José María Castillo, Hans Küng, Alain Touraine, Paul F. Knitter, Raimon Panikkar, Xavier Melloni, etc.
8. CONCILI VATICÀ II, *Declaració Nostra Aetate* (1965), núm. 2.
9. Durant la conversa, Teresa esmenta com a referents teòrics cristians del diàleg interreligiós Raimon Panikkar, Jacques Dupuis i Paul F. Knitter. D'aquest, concretament, la seva *Introducció a las teologías de las religiones*, Navarra, ed. Verbo Divino, 2008.
10. Teresa LOSADA, *Estudios sobre coranes aljamizados*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1975.
11. La literatura aljamiada és l'últim vestigi de les lletres àrabs a Espanya.
12. Totes quatre són religioses i de la mateixa congregació.
13. En el seu article «Redescubrir el Islam» (*Folletos con Él aquí y ahora*, núm. 283, *Vida Nueva*, novembre de 2007), Teresa Losada fa un recorregut històric de l'Església i l'islam que inicia en el papa Gregori VII i al qual segueix sant Francesc d'Assís (1182-1226), a través del qual, per primera vegada a la història de l'Església, es formulava amb claredat un mètode d'aproximació al món musulmà plenament inspirat en l'esperit evangèlic, ja que fins aleshores havia predominat l'apologetica antimusulmana.
14. La cursiva és meva.
15. *Op. cit.*, núm. 3.
16. Teresa LOSADA, «Las migraciones como encuentro...»
17. Emilio Galindo Aguilar (Granada, 1927) és capellà dels Pares Blancs, doctor en filosofia, arabista i islamòleg. Director de Darek-Nyumba, centre d'investigació islamocrisià de Madrid. Dirigeix les publicacions *Encuentro Islamo-Cristiano*, *Pliegos de Encuentro*, *Congresos Islamo-Cristianos a Distancia* i *Otras Aguas Vivas*.
18. Idees que Teresa Losada recull de Juan MARTÍN VELASCO, *Mística y humanismo*, Madrid, ed. PPC, 2007.

19. Teresa LOSADA, «Del diálogo de las religiones a la responsabilidad global», conferència al Comitè Óscar Romero, 2008.
20. El 5 d'octubre de 2011.
21. Hipòtesi suggerida per P. H. Kolvenbach. Cf. POUTHIER, Jean-Luc: *Peter-Hans Kolvenbach sj. En la calle del Espíritu Santo*, Santander, Sal Terrae, 2005, pàg. 31.
22. Pascual Piles és superior de la Província d'Aragó de l'Orde Hospitalari de Sant Joan de Déu, i és veí de l'Ana, l'Antonia, l'Ana i la Teresa.
23. Teresa LOSADA, «La mujer inmigrante marroquí en España», ponència en el Congrés: *Mujeres, democracia y desarrollo en el Magreb*, Fundación Pablo Iglesias, Madrid, 1993.
24. Teresa LOSADA, «Del diálogo de las religiones...»
25. Joan Vernet i Ginés (Barcelona, 1923-2011) va ser l'arabista més complet dels últims cinquanta anys, segons Julio Samsó, de la Universitat de Barcelona. Abans de ser catedràtic emèrit de llengua àrab a la UB, havia publicat la primera traducció completa de l'Alcorà al castellà. Membre de l'Institut d'Estudis Catalans (1978) i Creu de Sant Jordi de la Generalitat (2002). Membre de l'*Academia de la Historia* i premi Menéndez Pidal (1993). Va rebre les medalles Sartón (Estats Units, 1991) i Koyré (París, 1995). El seu coneixement de l'islam era tal que estava a l'altura de qualsevol ulema per tal com havia aprofundit en la seva història i en els conceptes religiosos. Vernet era un *hanif*, un monoteïsta pur no identificat ni amb el judaisme ni amb el cristianisme ni amb l'islam. Creia que l'entesa entre jueus, cristians i musulmans era possible. Cf. Obituari escrit per Isabel Ramos Rioja, *La Vanguardia*, 26 de juliol del 2011, pàg. 29.
26. Teresa LOSADA, «Comportamiento de la inmigración marroquí y estrategias de integración», *Mounier* (1998), pàg. 42.
27. Treball a la Direcció General per a la Immigració de la Generalitat de Catalunya.
28. Una idea que vaig aprendre de Simone Weil, a *Echar raíces* (Madrid, Trotta, 1996, pàg. 32): «La iniciativa i la responsabilitat, la sensació de ser útil, i fins i tot indispensable, són necessitats de l'ànima humana. [...] Tota col·lectivitat, sigui del tipus que sigui, que no proporcioni aquestes satisfaccions als seus membres, està deteriorada i ha de ser transformada».
29. «Secularització» designa l'autonomia de la societat en general i de les seves institucions (ensenyament, sanitat, assistència social, etc.) respecte de les institucions religioses, les quals, tradicionalment, havien tingut molt més pes.

Cristianisme i Justícia (Fundació Lluís Espinal) és un Centre d'Estudis promogut per la Companyia de Jesús de Catalunya. Agrupa un equip de professors universitaris i especialistes en teologia i en diverses ciències socials i humanes interessats pel cada cop més indispensable diàleg cultural fe-justícia.

La col·lecció Cristianisme i Justícia presenta algunes de les reflexions dels seminaris de l'equip del Centre o alguns dels treballs dels seus membres i col·laboradors.

147. J. CARRERA, Identitats per al segle XXI - 148. CRISTIANISME I JUSTÍCIA, Comentari a la "Notificació" sobre Jon Sobrino - 149. J. GARCÍA ROCA, Educació per a la Ciutadania - 150. S. BUSQUETS, Els nostres veïns del carrer - 151. J. FLAQUER, Vides Itinerants - 152. SERVEI JESUÏTA A MIGRANTS (SJM) - ESPANYA, Immigrants: Invasors o ciutadans? - 153. X. ALEGRE, J. GIMÉNEZ, J. I. GONZÁLEZ FAUS, J. M. RAMBLA, Què passa a l'Església? - 154. J. BOTEY, Construir l'esperança - 155. D. VELASCO, La propietat privada: és un robatori? - 156. D. VELASCO, Cap a una visió cristiana de la propietat - 157. M. D. OLLER, Construir la convivència - 158. J. M. GORDO, La cristologia de Joseph Ratzinger - Benet XVI - 159. QUATRE TESTIMONIS, Per què vaig tornar a la fe - 160. J. GIMÉNEZ, Les preguntes que portem dins - 161. J. CARRERA I CARRERA, El problema ecològic: una qüestió de justícia - 162. J. F. MÀRIA I SERRANO, El jove, el guru i l'ocell - 163. J. I. GONZÁLEZ FAUS, Por de Jesús - 164. S. THIÓ - M. LL. GERONÈS, ASSOCIACIÓ ÀKAN, I qui dius que sóc jo? - 165. X. ALEGRE, Resistència i esperança cristianes en un món injust - 166. J. I. GONZÁLEZ FAUS, Quan el nihilisme despulla la fraternitat - 167. CÀRITAS DIOCESANA DE BARCELONA I CRISTIANISME I JUSTÍCIA, Una mirada a la pobresa - 168. P. ARROJO, Crisi global de l'aigua - 169. D. IZUZQUIZA, En partir el pa - 170. J. CARRERA, Cristianisme i societat des de la perspectiva ètica - 171. G. DUCH, F. FERNÁNDEZ SUCH, L'agroindústria sota sospita - 172. J. LAGUNA, Fer-se càrrec, carregar i encarregar-se de la realitat - 173. B. BASTIDA, Crisi, un final per escriure? - 174. J. I. GONZÁLEZ FAUS, "Ja hi vaig, Senyor". Contemplatius en la relació - 175. J. BOTEY, Capellans obrers. Compromís de l'Església amb el món obrer - 176. L. RAMÓN, Dones en peu de vetlla - 177. J. I. GONZÁLEZ FAUS, El naufragi de l'esquerra - 178. F. J. VITORIA, Vents de canvi - 179. J. ALONSO, El diàleg de la vida quotidiana

Els títols que estan exhaurits en format paper es poden descarregar d'internet: www.cristianismeijusticia.net/quaderns

N. 179, maig 2012

La Fundació Lluís Espinal envia gratuïtament els quaderns CJ a tothom que els sol·licita. Si vostè desitja rebre'ls, demani'ls a:

Cristianisme i Justícia

Roger de Llúria, 13 - 08010 Barcelona

Tel: 93 317 23 38 - fax: 93 317 10 94

info@fespinal.com - www.cristianismeijusticia.net